

УДК 371.1.02:82.0:801.6

МИСТЕЦТВО – ЧИННИК ВИХОВАННЯ ЛЮДИНИ КУЛЬТУРИ (Частина друга)

Наталія Миропольська

Стаття розкриває можливості використання спецкурсу з мистецтва Англії на основі книжки Н. Певснера «Англійськість англійського мистецтва». Його мета – залученість студентів засобами мови до осягнення національних перлин Англії, збагачуючи як мовний, так і мистецький рівень їхньої освіченості.

Ключові слова: мистецтво Англії, портретне мистецтво, архітектура, Блейк, Констебль, Хогарт, паркове мистецтво.

БЛЕЙК ТА СПАЛАХ ЛІНІЇ (СТ. 128-156)

Розділ ознайомлює з кульмінаційними рисами творчості У. Блейка – ламаною лінією, порожніми фігурами, геометричними формами.

Скорочено

Блейк знав про значущість полярності, лише називав її контрастом: «Поза контрастами не існує прогресу. Симпатія і антипатія, здоровий глузд і сила, любов і ненависть необхідні для людського існування».

Але для розуміння цих якостей англійськості, що були кульмінаційними в творчості Блейка, буде корисним підійти до них послідовно, починаючи від взірців контрасту в архітектурі з 1290 до 1350 рр. У 1350 році утверджується перпендикулярний стиль – розсудливий, кутовий, багатий на повтори і вражаючий своєю прозорістю. Стиль, що передував йому, Декоративний, є повною протилежністю перпендикулярному. І все ж він так само, як і перпендикулярний, є вкрай англійським.

Це стосується таких взірців англійської архітектури 1290 – 1350 рр., як Британський Собор, Октагон і капличка Леді (іл.), гробниця Едуарда II¹ у Глостері (іл.) тощо. «Зачарування» – єдине слово, яке

¹ Едуард II (1239 – 1307) – король Англії з 1272 р. (Н.М.).

ніхто ніколи не буде вживати для опису перпендикулярного стилю. Ним можна захоплюватись, ставитися до нього з повагою, але «зачарування», «принадність» – терміни нечіткі, загадкові. Перпендикулярний стиль вимагає термінів «перпендикулярний» і «прямий». Декоративний же стиль же вигадливо, норовливо, алогічно і непередбачувано порушує пропорції. Він – нерозважний, тоді як перпендикулярний стиль – розсудливий.

Декоративний стиль має розглядатися як реакція на величаву чистоту раннього англійського стилю в Лінкольні і Селісбері (іл.). Тут частинка додана до частинки, кожна точного розміру – неф, вітвар, склепіння, трансепт.

Тепер усьому подібному було відмовлено, воно відвертало від досконалості. Вікна почали прикрашати фантастичним декором, що нагадував листя дерев, лінії переплітались між собою подібно до язиків полум'я або хвиль. Плавна лінія візерунку є справжнім проявом цього типу декору. Ніде більше він не буде таким фантастичним, як у приходських церквах східної Англії або Лінкольнширу (іл.).

* * *

Якщо перейдемо від архітектури до зображення фігури людини, виявимо ті ж самі особливості. Тут також Англія у ці роки була в авангарді Європи... Англійські ілюстрації «палаючою» лінією були такого ж високого гатунку, як і французькі та німецькі. Нагадаємо лише кілька з видатних манускриптів близько 1300 р.: псалтир королеви Марії, псалтир Ераундел... Світ безтілесних тіл, майже привидів, що рухаються невагомо, або, як говорив Блейк: «тихо, невидимо» (іл.). І все ж ці образи можуть виражати пристрасть, що виявляється не в дії, а, радше, є страждальною пристрастю, яка деформує тіло і обличчя засобами звивистих ліній. Лінія декоративного стилю може бути пивною, але водночас полум'яною – м'якою або напруженою. Цього разу натрапляємо на феномен, знайомий із творів Ель Греко або творів інших художників-ман'єристів².

* * *

² Ман'єризм (італ. manierism – манера, стиль) – течія в європейському живописі в XVI ст., основним естетичним критерієм якої є не наслідування природі, а ідея, що народжується в душі художника, культ ефемерності світу і хиткості людської долі, містичної екзальтації. Твори наповнені гострим контрастом, перебільшенням експресивності поз, подовженістю пропорцій (Н.М.).

Декоративний стиль виявився в усьому контрастом до перпендикулярного стилю. Але для повноти розуміння англійськості в мистецтві потрібні вони обидва. Важливо знайти спільне для обох стилів. Відповідь – обидва стилі безтілесні у сенсі заперечення округлених форм тіла. Перпендикулярний стиль заперечує це кутовими планами, кутовими баштами, довгими, тонкими, виразними лініями. Декоративний стиль – також довгими, також тонкими, але плавними лініями. Але обидва – неплотські, обидва – лінійні.

* * *

Що проходить крізь усі трансформації англійського середньовічного живопису – байдужість до однорідності тіла і уважний інтерес до життя лінії – насамперед, ломаної лінії, що рухається: спочатку шаленість, трохи пізніше напруга, але завжди лінія, не тіло.

* * *

Англія не є країною скульпторів. Більшість норманського декору абстрактна, не фігуральна. Найвідоміше ім'я, яке можна запропонувати, – Джон Флаксен³.

Чи змінилось щось нині? Або як можна пояснити феномен Генрі Мура?⁴ (іл.). Якщо англійці не є нацією скульпторів, якщо правда, що в усі часи минулого вони не мали успіху в цій галузі, як могло трапитися, що найвідоміший скульптор сучасності мешкає в Англії? Отримуємо з цього один важливий урок. **Індивідуальність** може в будь-який момент розширити можливості країни, і в майбутньому критики та вчені розгадуватимуть нову полярність.

* * *

Оголеність – рідкість в англійському живописі в усі віки і сьогодні. Порівняймо Королівську Академію і Паризький салон.

* * *

³ Флаксен Джон (1755 – 1826) – англійський скульптор, представник класицизму, автор монументів офіційного характеру (надробок у Вестмінстерському соборі і соборі Св. Павла у Лондоні) (Н.М.).

⁴ Мур Генрі (1898 – 1986) – англійський скульптор. Відчув вплив давньомексиканської пластики. Розробляв декілька постійних мотивів, наприклад, «Мати і дитя», «Фігура, що лежить» та ін. Притаманна монументальність форм, ритмічна виразність, органічний зв'язок з навколишнім (Н.М.).

Що підносить портретне мистецтво Англії XVIII сторіччя на висоту – це три особливості, всі суто англійські: їх філософське розуміння, пірчаста легка художня манера, прихильність до використання пейзажу. Гейнсборо був таким же розумним спостерігачем людського існування, як і Рейнольдс, і таким же чуйним, як і Рейнольдс до навколишнього середовища, на тлі якого їхні моделі хотіли бути втілені. Але Гейнсборо, відмовившись від прийняття доктрини Рейнольдса про високе портретне мистецтво, наголошував на наближенні до реальності й достовірності. У своїх портретах він був більш правдивим. Порівняння портретів Місіс Сіддон обох художників може підсилити це твердження (іл.).

* * *

Що представляє собою англійська лінія, ніхто про це не розкаже краще за Блейка, який, згідно з назвою цього розділу, запізно, але все ж з'являється на сцені. «Уява є Моїм Світом, на цей світ Метушні я не звертаю уваги».

Для цієї книжки життя Блейка становить менший інтерес, ніж його стиль. Ніхто не зробить помилку у впізнанні Блейка. Усюди, в сцені, що зображує чи блаженство, чи жахи, присутні його тонкі, довгі тіла, майже без кісток; він рідко показує оголене тіло, навіть суглоби ховає за легку зігнутість ліній. Люди мають маленькі, на диво безпристрасні обличчя, їхні м'які текучі покрови з легкої невагомої тканини вільно спадають завдяки перпендикулярній лінії (іл.). Крива лінія відповідає настрою сцени – вона може бути інтенсивною або тендітною, вибуховою чи пивною – все це одухотворене гармонією творів Ф'юзеллі, друга Блейка (іл.). Ф'юзеллі напевно надихав його. Він був на шістнадцять років старший за Блейка, а його манера розвинулася у Римі 1770-х років. Іншим таким же значущим стимулом цих років стала готична скульптура «Грецька форма», – писав Блейк «є математичною формою, Готика є живою формою».

Йому були відомі готичні скульптури Вестмінстерського абатства, в якому робив замальовки, також бачив готичні ілюстровані манускрипти: його друковані книжки, рукописи, ілюстровані і віддруковані ним самим, – це відродження такого книжного аркуша, який був характерним для Середніх віків. Характерним для Блейка є те, що на сторінках «Пісень невинності», «Америки» чи «Єрусалима» або будь-якої іншої книжки, фігури, дерева, рукописний шрифт – все

намальовано разом, по всій сторінці (іл.). Це означає, що його фігури демонструють насамперед не тіла, а є частиною суцільної каліграфії. Типовим для Блейка є дуже часте розміщення фігур в ряд, багато подовжених паралелей, вертикальних ламаних ліній, драпірування, що дуже подібно до хвилястих вертикальних ілюстрацій 1120-х років та ілюстрацій 1300-х років. Він часто, дуже часто, подає свої фігури ширяючими у хмарах або такими, що нагадують самі хмари, чи потік або полум'я. В інших випадках він використовує фігури як абстрактну геометрію. Наприклад, робота «Патріархи днів», що зображує у колі уквітчану людину, волосся і борода якої розвіюються строго горизонтально, одна нога розміщена точно вертикально, а інша утворює трикутник, руки простягнуті дотолу, щоб становити циркуль, який утворює прямиий кут. Тут можна побачити і стояк, і перемичку, що використовуються в жрецьких монументах (іл.).

Використання абстрактної геометрії дає нам змогу побіжно розглянути творчість видатного англійського архітектора доби Блейка – сера Джона Соана, який також був прихильником врізаного орнаменту (іл.).

Повертаючись до Блейка і його геометрії, яку він використовував навіть у портретах, якщо цей термін прийнятний до Блейка, напевно можна стверджувати про їх дивне виконання («Людина, яка збудувала Піраміду», «Примара Феї», портрет Джона Валері-астролога).

Портретне мистецтво, на думку Блейка, було «обрядливою нудною роботою, репродукцією простої смертної істоти». (Ф'юзеллі вважав так само. Йому належать слова: «На поетичний живопис в Англії надії мало»).

Як не дивно, але Гейнсборо також погодився з цим висловом, але зовсім з іншої причини. Він бажав писати пейзажі. Якось художник занотував: «Я хворий від портретів і дуже хочу взяти мою віолу-да-гамба і гуляти з нею миловидними сільцями, де я можу писати пейзажі і провести мізерний залишок життя в спокої і тиші. Але ці леді з їхніми чаюваннями, балами, чоловіками-мисливцями etc, etc, etc переслідують мене останні десять років...»

Пейзаж versus портрета – це також суто англійська проблема XVIII сторіччя. Проблема, яку ми мусимо розглянути.

Опрацюйте такі поняття:

Безтілесність і порожнеча у мистецтві, готичне мистецтво, декоративний стиль, індивідуальність в мистецтві, маньєризм.

Для самостійної роботи

- Підготовка проектів (на вибір):
 - Кульмінаційні моменти творчості У. Блейка.
 - У. Блейк – видатний англійський поет.
 - Декоративний стиль в Англії.
- Учні мають запам'ятати слова і вирази та вміти з ними працювати (рідною або англійською мовами):
 - flowing line [ˈfləʊɪŋ laɪn] – плавня, тягуча лінія
 - disembodied [ˈdɪsɪmˈbɒdɪd] – безтілесний
 - anti-corporal – антитілесний
 - unfleshly [ˈʌnˈfleshli] – неплотський
 - colouring [ˈkɒlərɪŋ] – почуття кольору
 - transparent [trænsˈpeərənt] – прозорий
 - Zeitgeist (нім.) – дух часу
 - to soar [tə soʊ] – ширяти
 - to hover [tə ˈhɒvə] – ширяти
- Есе: Порожні люди у творчості У. Блейка і Т.С. Еліота: однакове і відмінне.

КОНСТЕБЛЬ І ПРАГНЕННЯ НАТУРИ (с. 157-172)

На сторінках цього розділу викладено ознаки англійськості пейзажів Констебля – зображення сільської місцевості Англії і неба над нею у різні проміжки часу.

Скорочено

Констебль ніколи не відвідував Італію або Париж. До речі, так само, як і Блейк, Гейнсборо, Хогарт. Є докази, що Констебль ніколи не хотів серйозно вивчати мистецтво Італії. Звертаючись до студентів Королівської Академії, він просив їх не поспішати з наслідуванням французької, німецької чи італійської образотворчої школи. Але все ж він був палким прихильником італійських пейзажів Клода Лоррена⁵ й одного разу написав своєму другу А. Фішеру, що боїться ніколи не побачити наживо картини, що надихали пейзажі Клода. Щоправда, за цим висловлюванням одразу йдуть такі рядки: «Але я народжений писати більш щасливу землю, мою дорогу стару Англію; а коли я

⁵ Лоррен Клод (1660 – 1682) – французький живописець (Н.М.)

перестану її любити, подібно до Уордсворда⁶, можливо, я скажу «ніколи більше не хочу чути шелест її зеленого листя і звук зливи».

Констебль любив свою країну, і якщо така любов є індикатором наївної англійськості, тоді Констебль заслуговує на увагу подібно до англійськості Хогарта, який іменував себе «Бритофілом», і Блейка, який називав себе «Англієць Блейк». Блейк і Констебль – сучасники, але вони є, як казав Блейк, «контрастами». У них дійсно мало спільного. Так само, як, на перший погляд, не мають нічого спільного Констебль і Рейнольдс, Констебль і Хогарт. Проте, порівняння між Констеблем і Хогартом можливе. «Природа проста, зрозуміла і правдива в усіх її проявах» – Констебль міг так сказати, а Хогарт так творив. «Але завдяки прискіпливому спогляданню природа розкриває якості, які ніколи раніше не фіксувались» – Хогарт міг би так сказати, а Констебль так малював (іл.). Одним з найвідоміших висловлювань Констебля є: «Місця для малювання достатньо всім».

* * *

Стосовно англійськості Рейнольдса, то це світ соціальних умовностей і розумової дисципліни, Хогарт – галас і метушня верхівок і низів Лондона, Блейк – туманний містичний Альбїон⁷. Англія Констебля – це сільська місцевість, а точніше Саффолк, де він виріс. Саме тут, як він, син мірошника, казав, його мистецтво під кожним тинном, на кожній стежинці (іл.).

Так само, як і мистецтво Хогарта, – під кожним пабом і на кожній вулиці Лондона.

Але на цьому порівняння Констебля і Хогарта завершується. Оскільки Хогарт – оповідач історій (сюжетів), а Констебль у жодному разі; Хогарт хоче заволодіти думками і достукатись до сердець, а у Констебля такої програми немає. Здається, він у такий спосіб заперечує англійськість сюжетного малювання. Але суперечність тільки на поверхні і може бути розв'язана, якщо врахувати зміни, що відбуваються в мистецтві всієї Європи між Віком Просвітництва і Віком Романтизму. Споглядання залишилось, але це вже не було споглядання людини активної, це було споглядання природи.

⁶ Уордсворд Уільям (1770 – 1850) – англійський поет (Н.М.).

⁷ Альбїон (слово кельтського походження) – найстародавніша назва Британських островів. Тепер вживається у піднесеному стилі в Англії, в іронічному стилі – в інших країнах (Н.М.).

* * *

Розглянемо детальніше характер пейзажу Констебля. Мотиви – прості: Дедхол Вейл, Хемпстед Хей... (іл.). Як писав його перший біограф С. Леслі: «Його метою було постійне осягнення і вивчення одних і тих самих об'єктів, залежно від змін пір року і годин дня». Небо Констебль вважав «основою» будь-якого пейзажу. Ні Пуссен, ні Курбе, ні Сезанн так не могли сказати. А панівним образом, що давало йому насолоду, були хмари. Про його стеження за хмарами свідчить такий запис:

«Вересень, 5, 1822 р., десята година, ранок, дивлюсь на Саус Іст, свіжий вітер в Уесті, свіжі хмарини біжуть над річкою». Йому подобалась майстерність у відтворенні атмосфери в пейзажах Рубенса: волога легкість і свіжість, злива, що закінчується, веселка під сонцем – ефекти, які Рубенс, як ніхто інший, досконало втілював на полотнах. У своїх власних картинах Констебль акцентував ті ж самі атмосферні явища – «роса і бриз», «злива, що тільки-но вщухла», «сріблясте, вітряне і чарівне – все те, що здорове, і нічого інертного». «Блискавка і перепочинок» – крайнощі, які він хотів об'єднати (іл.). Він знав, як цього досягти, тому немає фальшивої скромності в його словах: «Ніколи до цього не було подібного трактування природи».

Ф'юзеллі, який належав до XVIII ст. і оточення Блейка, висловився про Констебля: «Він примушує мене думати про моє пальто і парасольку». А Блейк, коли побачив малюнки Констебля, сказав: «Це не малюнок, це натхнення», на що Констебль відповів: «Мені воно згодилось для малюнку».

В останньому курсі лекцій, які Констебль читав в Королівській Академії за дев'ять місяців до смерті, завершальними були слова: «Живопис – це наука, яка шукає і досліджує закони природи. А отже чому б не розглядати пейзаж як галузь натурфілософії, експериментальною частиною якої він є».

Звідси легко перейти до одвічної риси англійськості – раціонального підходу. Констебль – пейзажист, Рейнольдс, Гейнсборо – портретисти, і Хогарт – художник сучасних комедій побуту. Усі вони зосереджені на навколишньому.

* * *

Констебль пішов з життя у 1837 р.; художники-акварелісти Англії його значущі досягнення продовжували до 1850-х років. Потім велике мистецтво англійського пейзажу померло.

А те, що розквіт англійського акварельного пейзажу відіграв таку видатну роль, якій не було рівних в будь-якій іншій країні, – знову можна пояснити особливостями англійського мистецтва Середньовіччя: мініатюри ближче англійцям ніж великомасштабні твори: не статуї на фасадах, а мініатюри на пергаменті. Англійське мистецтво портрету Єлизаветинської епохи було майже монополізовано іноземцями, але це не стосувалось мініатюристи: вони, серед яких слід виокремити Ніколаса Хілларда, були вправнішими за нідерландців, які працювали олією (іл.).

Але не тільки акварелями невеличких розмірів приваблювала Англія XVIII і XIX ст.

Крок за кроком поряд з прозорими пейзажами в кінці XVIII – на початку XIX ст. розквітали такі спеціалізації, як анімалістика і портрет просто неба (на пленері). Інші країни не мали нічого подібного, щонайменше до імпресіоністів 1860–1870 рр. Кульмінацією стали твори Гейнсборо «Вранішня прогулянка» (іл.), «Герцог і герцогиня Кемберленд на прогулянці» (іл.) та ін.

Фон відкритого простору для портрета й анімалістичного жанру – це пристрасть Англії XVIII ст. до пейзажного саду. Пейзажний парк – найвпливовіша інновація з усіх інновацій англійського мистецтва. Його ефект відчутний від США до Росії. Він заслуговує наступного розділу.

Опрацюйте такі поняття:

Пейзаж, художники-акварелісти, мініатюра.

Для самостійної роботи

1. Підготовка проекту: Любов до малої Батьківщини у творчості Констебля.

2. Учні мають запам'ятати слова і вирази та вміти з ними працювати рідною та англійською мовами:

Hedge [hedʒ] – живий тин

Lane [leɪn] – стежинка

Dew [dju:] – роса

Shower [ˈʃaʊə] – злива

Breeze [briːz] – легкий вітерець

Undertone [ˈʌndətəʊn] – відтінок

Semi-transparent [ˈsemi-trænsˈpeərənt] – напівпрозорий

Stillness [ˈstɪlnəs] – тиша, спокій.

3. Дослідницька робота «Природа в творчості англійських художників XVIII – XIX ст.»

ЖИВОПИСНА АНГЛІЯ (с. 173-192)

Розділ складається з опису ознак англійського живописного садового мистецтва, серед яких асиметричність, різноманітність, серпантинна лінія озер і доріжок, неочікуваність, використання дикої природи.

Скорочено

Опис пейзажного садівництва має розпочинатися з клімату Англії так само, як і англійський пейзажний живопис і портрет на пленері можна оцінити, охарактеризувавши клімат. Клімат – одна з основних передумов характеру. Клімат Англії так часто обговорювався і ставав об'єктом жартів, що настав час висловити інший погляд. Перебування людини на відкритому повітрі до XIX ст. вимагало помірної погоди – настільки теплої, щоб хотілось виходити з дому, і настільки холодної, аби там нічого не робити. Тому англійці займались власним прибудинковим садівництвом.

Англійський сад – асиметричний, неформальний, різноманітний. Містить такі частини: серпантинне озеро, звивисту алею або доріжку, стихійно висаджені дерева й однорідний газон зі стогом або вівцею, яка скубе цей газон.

Англійський сад є англійським за численними ознаками. Перша – найпростіша: хвиляста стежинка чи серпантинне озеро – еквіваленти хогартівської лінії краси – довгої, м'якої, з подвійним вигином, що домінує в англійському мистецтві, починаючи від декоративного стилю в архітектурі до Уільяма Блейка і далі. Друга – свідоме введення в композицію англійського саду такого елемента, як неочікуваність (surprise).

Протягом XVIII ст. елемент неочікуваності перетворився на вміння його улаштувати. Наприклад, ефект ґратів в Остерлі Парк, які замість того аби стояти як масивна стіна, привідкривають внутрішній двір (іл.). Майстром неочікуваностей у внутрішньому просторі є сер Джон Соан.

Близько 1300 р. також існували просторові сюрпризи, яких не було на Континенті. Перше місце серед них займає вівтар Британського кафедрального собору з діагональною перспективою, що заганяє безвихідь (іл.), східна частина Уельського собору (іл.) та ін..

Але несподіваність, або, як казав Поуп⁸, «контрасти, облаштування контрастів» – це не все, чого він вимагав від саду. Має бути також «мила простота неприкрашеної природи». Зробити так, щоб сад виглядав природно (нештучно) – концепція, яка на континенті не існувала до великого англійського впливу середини XVIII ст. Сер Генрі Уортон, перший історик архітектури англійською мовою, писав у 1624 р.: «Так само, як промислові об'єкти *мають* відповідати прийнятним нормам, сади – *не мають*».

Лорд Шефтсбері, філософ початку XVIII ст., обоженював дику природу, «де відсутнє Мистецтво, людський пустий Гонор. Свіжість Поля, грубі Скелі, моховита Земля, Водоспади» – натуральний світ сприяє активності людини.

Еддісон у журналі «Глядач» зауважував: «Для мене краще дивитись на дерево в його буянні, аніж на його математично вивірені підрізани гілки». Це стосується садів Данії і Франції з їх симетрично розташованими квітниками. Поуп мав на увазі те ж саме, коли писав: «Дерево більш благородний об'єкт, ніж принц в його мантії». Це здається кумедним порівнянням спочатку, але це повертає нас до Шефтсбері, чий ентузіазм викликали гори, печери і водоспади, тому що «природа – щира».

Джордж Мейсон у своєму есе «Все про дизайн садів» 1708 р. зараховує створення ландшафтних садів в Англії до англійської «незалежності стосовно смаку, релігії й влади».

Близько 1800 р. пейзажні площі стали ознакою англійськості. У 1825 р. Георг IV вирішив перетворити Букінгемський будинок у Лондоні на палац. Він і архітектор Неш побудували не метрополію, подібну до Лувру або палаців Берліна, Рима, Стокгольма, Мадрида, а замський будинок з розширеним фасадом (іл.). Фасад, відомий лондонцям, належить до початку XX ст., зроблений сером Естоном Уеббом. Справжній передній фасад дивився на захід на простору галявину, хвилясті доріжки і серпантинне озеро з острівцем.

Це *rus in urbe*⁹ є дійсно суто англійським.

Джошуа Рейнольдс, який в цій книжці з'являється як раціоналіст і представник академічної доктрини та мовчазних портретів, у своїй тринадцятій лекції сказав про архітектуру:

«Не буде помилкою для архітектора інколи використовувати випадок, йти за ним, вдосконалювати його аніж завжди дотримуватись

⁸ Поуп Олександр (1688–1744) – англійський поет і садівник (Н.М.).

⁹ «Село у місті» (Н.М.).

точного плану. Форми і повороти вулиць Лондона та інших старих міст з'явилися завдяки випадку, поза будь-яким оригінальним задумом чи дизайном і тим не менше вони приємні для прогулянок. І навпаки, якщо місто було збудовано згідно з регулярним планом сера Кристофера Рона, ефект доволі неприємний: безжиттєвість породила безрадісність (це стосується деяких нових районів міста)».

Нині план Рона 1666 р. не здається нудним, наприклад Уест Енд (іл.). З іншого боку, безрадісна безжиттєвість збереглася в Саус Кенсінгтоні й майже в усіх передмістях Лондона.

У 1870–1914 рр. Англія звернулася до живописних принципів. У результаті маємо пейзажне передмістя і місто-сад. Успіх цього феномена – в поєднанні невеличких за розміром будинків з навколишньою природою і використання принципу різноманіття у розбитті вулиць, облаштуванні пішохідних доріжок тощо.

План Рона у 1666 р. був формальним, паризького типу, але коли він почав будувати і йому довірили зробити дизайн більше, ніж п'яти церков Лондонського Сіті, він, завдяки своєму творчому і експериментальному розуму, надав їм найрізноманітніших стильових ознак, від високої класики до голландської скромності та імітації готики (іл.).

* * *

Ситуація планування в усіх країнах сьогодні вимагає двох речей, що були повністю проігноровані у XIX ст.: перепланування середмістя з метою зробити його чинником приємного перебування людини на роботі й планування нових гармонійно-спланованих міст-сателітів, які не будуть містами, з незрозуміло розташованими торговельними центрами.

Проблеми міста існують в усіх країнах, але жодна країна їх так естетично не розв'язує, як Англія.

Опрацюйте такі поняття:

Серпантинне озеро, англійський газон, ландшафтний сад, «*rus in urbe*».

Для самостійної роботи

1. Підготовка проекту: Живописні принципи англійського судоустрою.

2. Учні мають запам'ятати слова і вирази та вміти з ними працювати рідною та англійською мовами:

Smooth lawn [smu:ð lɔ:n] – рівний, приємний газон

Path [pɑ:θ] – стежина

Regular [rɛgjələ] – правильно, симетрично

Ingenious [ɪn'dʒi:njəs] – оригінальний, винахідливий

Odd [ɒd] – непарний, незвичний.

3. Підготувати вечір, на якому прозвучать зроблені самостійно переклади англійських поетів, наприклад, Олександра Поупа:

Let not each beauty everywhere be spied

When half the skill is decently to hide.

He gains all points who pleasingly confounds,

Surprises, varies and conceal the bounds.

4. Дослідницька робота «Англійський живописний сад у творах англійської літератури, живопису, кіномистецтва».

ВИСНОВКИ (с. 193-206)

Розділ узагальнює поданий матеріал, підкреслюючи залежність творів візуального мистецтва від клімату та релігії, виокремлює помірність і раціоналізм, з одного боку, та уяву і алогічність англійського мистецтва, з іншого.

Скорочено

Чи може Англія сьогодні запропонувати світові шедеври живопису, скульптури і архітектури?

Стосовно живопису, моя відповідь буде – «Загалом, ні». Сумніваюсь, що в ХХ ст. живопис буде серед основних внесків Англії. Причину не варто далеко шукати. Кілька разів на сторінках цієї книжки ми спостерігали, як дух століття взаємодіє з національною схильністю. Ці обидва чинники можуть підсилити один одного, як у випадку з творчістю Хогарта і Епохою Просвітництва або зв'язком між архітектурним стилем 1300 р. і зростанням містицизму. Подібно до цього англійський живопис нині корелює з живописом континентальним, але якщо Блейк був повністю самобутнім інтерпретатором напряму європейського живопису, то більшість творів сучасного англійського живопису є копією європейських рухів. Англія здається немічною стосовно лідерства у живописі ХХ ст.

Вважаю, те саме стосується мистецтва скульптури. І все-таки ні. Ми вже згадували ім'я Генрі Мура. Факт залишається фактом: в особі

містера Мура, а, можливо, є й інші прізвища скульпторів, Англія сьогодні посідає такі позиції в європейській скульптурі, яких вона ніколи не мала (іл.). Національний характер не Прокрустове ложе¹⁰. У національних рисах немає нічого інертного, вони перебувають у постійному русі. Нові можливості можуть виокремитися в будь-який момент і посилити або виправити їх.

В архітектурі ситуація складніша. Дивлячись через віки, маємо зазначити, що внесок Англії у західне мистецтво є більшим у галузі будівництва, ніж в живописі і скульптурі. Чи подає надію щось нині в архітектурі? Я відповідаю стверджувально, але не беззастережно. Здається, Англії призначено грати провідну роль у сучасній архітектурі. Приклад, де стиль чітко гармоніє з досконалістю традиційно перпендикулярного стилю – Хардвік Холл (іл.).

Без сумніву, маємо враховувати творчість Уільяма Морріса, Філіпа Уеста та інших архітекторів-дизайнерів кінця ХІХ ст. Хоча все-таки в Англії не відбулось створення нового стилю. Одного разу, між 1900 і 1910 роками, його було створено в Америці, Франції і Німеччині. Причина – Англія не є прибічником революції. Це – сильна сторона політичного розвитку, але слабка щодо розвитку мистецтва.

Сотні років тому Англія була безсумнівним піонером інновацій у технології індустрії і комерції. Але далі консерватизм мав як позитивні, так і негативні наслідки. Негативний він там, де виражає інерцію. Але де межа між інерцією та лінощами? Дехто вважає: англійці вірять, що справжнє життя складається із знань, як прожити легко. У ХVІІ ст. Луї де Мюрре хвалив англійських купців за те, що, накопичивши багатства, багато хто з них кидали роботу і перетворювались на сільських джентльменів. Вони знали, як і коли зупинитись і пожинати плоди своєї праці.

У попередніх частинах ми говорили про важливість походження і клімату. З кліматом розібратися легше, походження – небезпечний інструмент. Від кельтів¹¹ йде особлива пристрасть до спірального

¹⁰ Прокрустове ложе – з давньогрецької міфології: велетень – розбійник Прокруст укладав насильно подорожніх на своє ложе і тим, хто був більше його розмірів, обрубав ноги, а низькорослим витягував до розмірів ліжка. У переносному значенні – штучна мірка, що не відповідає сутності явища; насильно накладені обмеження (Н.М.).

¹¹ Кельти – плем'я, яке заселяло в першій половині першого тисячоліття до н.е. і пізніше території Британських о-вів, а також сучасної Греції, Франції, Швейцарії, Німеччини, Австрії, півночі Італії, заходу Іспанії (Н.М.).

вигину і сплетіння. Фантастичність, містичність і енергійність можна також віднести до кельтських. З іншого боку, англо-сакси¹² – активні, енергійні, практичні, прибічники власної свободи – ці якості з'являються і пізніше, але щодо вивчення розвитку мистецтва допомагають мало. Рідко можна пояснити прояв індивідуальності художника його походженням.

До сьогодні існують два відмінних расових типи в Англії: один – високий, з головою подовженої форми, витягнутими рисами обличчя, з слабою жестикуляцією, інший – кругловидий, більш рухливий і більш активний. Англієць, який увійшов у приказку, – це рум'яна невгамовна людина, яка у вільний від роботи час сама займається домом, садом, гаражем і обов'язково спортом, – це другий тип. Як сказали б антропологи, цей тип представляє Хогарт (іл.). Але у мистецтві цей тип відбитий менше, ніж перший.

Тепер про клімат, що згадується на сторінках цієї книжки неодноразово. Додати нічого. Помірний, туманний – ці два фактори були прямо чи побічно відтворені майже в усіх творах англійського мистецтва. Вони мають два розряди. З одного боку, це помірність, розважливність, раціоналізм, спостережливність і консерватизм, з іншого боку – уява, фантазія, ірраціоналізм. Безтілесність – найвизначніший і якісний показник англійського мистецтва – може бути віднесена до обох розрядів, але все ж таки більше до другого.

Приклади раціональності Англії простежуються в усі історичні періоди. Ірраціоналізм – рідше. Він сходить до VII – VIII ст., до декоративного стилю 1300 р., його внесок – у Пейзажність і творчість Хогарта і Гейнсборо. Нової найвищої точки він досяг у творчості Блейка і Тьорнера та почав убувати у творчості прерафаелітів¹³, аби ожити ще раз в естетичному русі вісімдесятих.

* * *

Перпендикулярний стиль був першим проривом у розвитку англійського мистецтва. Скульптура не стала надбанням Англії. Наступний прорив пов'язаний з пуританізмом і Англійською

¹² Англо-сакси – германські племена, що завоювали кельтську Британію в V–VI ст. (Н.М.).

¹³ Прерафаеліти – англійські художники і письменники другої половини XIX ст., які ставили за мету відродити «щирість», «наївну релігійність середн. мист.» (до Рафаеля) (Н.М.).

республікою 1649–60 рр. Але дивно, що він мало відображений у творах мистецтва й архітектури.

Основний прорив в англійській культурі і естетиці стався між 1840 – 1860 роками. Цікаві прижиттєві свідчення цих років належать Ральфу Емерсону¹⁴. «Англія, – писав він, – найкраща із сучасних націй». «В останньому сторіччі вона засвідчила свої знання, діяльність і міцність». Кожна нація «прагне бути такою, як Англія», «Англійський розум перетворює будь-яку абстракцію на портативне начиння»; «Стабільність Англії – безпека світу»; «Англієць має гостру проникливість, але уникає узагальнень»; «Логіка англійця – це логіка, яка в міру солить суп, а весло припасовано до човна»; «Вони б'ють один одного, а потім потискують руки і залишаються друзями до останку життя»; «Англієць галасливий і їдкий у своїх висловлюваннях».

Потрібно сказати, що нині галасливість Англії не притаманна.

Знову повторимо: в Англії не було Мікеланджело, Дюрера або Грюнвальда, Ель Греко або Веласкеса. Ці найвизначніші митці європейського мистецтва належать останнім чотирьом століттям років Реформації¹⁵ і після них. Хоча випадки з Дюрером і Рембрандтом (і багатьма іншими) свідчать, що геній розквітає як у країнах реформ, так і ні. Але в Англії не так. Це пов'язано, на мою думку, із такими рисами англійського характеру, як практична жилка, розум і толерантність.

Революції уяви відбулися. Фантастиком був Блейк; Уільям Морріс був більш успішним, оскільки працював у дизайні, пов'язаному з хатнім комфортом. Щодо міста – це містер Генрі Мур. Тому ми живемо в очікуванні, хоча й існує небезпека несміливості й інерції.

Опрацюйте такі поняття:

Вік Просвітництва, пуританізм, Англійська республіка (1649–1660 рр.), консерватизм, прокрустове ложе.

Для самостійної роботи

1. Підготовка проектів:

¹⁴ Емерсон Ральф (1803 – 1882) – американський філософ, поет і есеїст (Н.М.).

¹⁵ Реформація – у XVI ст. суспільно-політичний та ідеологічний рух, релігійна форма боротьби проти католицького вчення, що охопив більшість країн Західної та Центральної Європи. У вузькому смислі, проведення релігійних перетворень у душі протестантизму. В Англії у 1534 р. король став на чолі церкви (Н.М.).

а) Революція уяви в творчості англійських митців.

б) Чому відомий український художник-авангардист першої третини ХХ ст. Д. Бурлюк вибір яскравих фарб для своїх творів (жовто-гаряча, зелено-жовта, червона, синя) пояснював своїм українським походженням)? Ваші думки.

2. Учні і студенти мають запам'ятати слова і вирази та вміти з ними працювати рідною та англійською мовами:

Esoteric [ˌɛsəʊˈtɛrɪk] – потаємний, неясний, складний

Forte [fɔːti] – сильна сторона

Circumspection [ˌsɜːkəmˈspekʃən] – обережність, обачність

Timidity [tiˈmɪdɪti] – соромливість, несміливість

Bold [bəʊld] – хоробрий, сміливий, самовпевнений

Trait [treɪt] – характерна риса, особливість

Spirited [ˈspɪrɪtɪd] – живий, енергійний

Agile [ædʒaɪl] – рухливий, швидкий

Vigorous [ˈvɪɡərəs] – енергійний, рішучий

Deportment [dɪˈpɔːtmənt] – манери, вміння тримати себе

Attenuated [əˈtɛnjʊeɪtɪd] – ослаблений, виснажливий

Moderation [ˌmɒdəˈreɪʃən] – поміркованість, стриманість

Reasonableness [ˈriːznəblnəs] – поміркованість, стриманість

Vivacity [vɪˈvæsɪti] – живість, бадьорість.

Письмові роздуми:

а. Есе: Чи згодні ви з англійським теоретиком мистецтва Дж. Рьоскіним щодо його вислову: «Мистецтво будь-якої країни є точним поясненням її етнічного життя»? Доведіть вашу думку.

б. Дослідницька робота: «Раціоналізм та ірраціоналізм британського мистецтва».

в. Ландшафт як чинник художньо-етнічних відмінностей.

Література

1. *Pevsner Nikolaus*. The Englishness of English art / Nikolaus Pevsner. – U.K.: A Penguin Book. – 228 p.

ИСКУССТВО – ФАКТОР ВОСПИТАНИЯ ЧЕЛОВЕКА КУЛЬТУРЫ

Н. Е. Миропольская

Статья раскрывает возможности использования спецкурса по искусству Англии, созданного на основе книги Н. Певснера «Английскость

англійського искусства». Его цель – приобщить студентов средствами языка к осознанию национальных жемчужин Англии, обогащая как языковой, так и искусствоведческий уровень их образованности.

Ключевые слова: искусство Англии, Хогарт, Блейк, Рейнольдс, Констебль, архитектура, парковое искусство.

ART – THE SOURCE THE UP-BRINGING OF THE MAN OF CULTURE

N. Myropolska

The article opens the possibilities of the application of the special course on English art created on the basis of N. Pevsner's work «The Englishness of English art». Its goal – to accustom students to realizing national pearls of England by means of the language, enriching their both linguistic and study of art level. The course deals with such topics as «The geography of art», devoted to the national character of English people, which was influenced by climate and geographical position of the island; «Hogarth and observed life» – underlines his masterpieces as incidents which any observant eye can discover every day; «Reynolds and detachment» – describes far – reaching contrast between what he preached and what he did, his portraits which keep long silence; «Perpendicular England» is devoted mainly to the English architecture and for good reasons is known as Perpendicular; «Blake and the flaming like» – assents artists zigzag, undulating, violent and tender lines; «Constable and the pursuit of nature» investigates his Englishness through Suffolk countryside, where his art can be found under every hedge and in every lane; «Picturesque England» tells about asymmetrical, informal, varied gardens which created garden suburb and garden city.

Key words: Arts of England, Hogarth, Blake, Reynolds, Constable, architecture, park art.

Миропольська Наталія Євгенівна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України (м. Київ, Україна).

Myropolska Nataliya Yevgenivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Principal Scientific Worker of the Institute of Problems on Education of the NAPS of Ukraine (Kyiv, Ukraine).